

УДК 81'23

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО- МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Георгій Калмиков

канд. пед. наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
kalmykov_gv@ukr.net

АНОТАЦІЯ. *Стаття актуалізує опис результатів психолінгвістичного пілотного експерименту, присвяченого вивченню стану розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх практичних психологів – випускників - бакалаврів. В ній представлено дані опитування студентів щодо тих мовленнєвих якостей, якими мають володіти психологи; мовленнєвих здібностей, мовленнєвих особистісних якостей, інтересів і схильностей у галузі мовленнєвого спілкування, якими вони воліли б володіти; результати тестування, що засвідчили їхні уявлення про мовленнєво-мовну специфіку діяльності психолога та особливості психолінгвістичного аналізу висловлювань професійно-психологічної спрямованості; встановлено передумови успішного розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців зазначеного профілю.*

Ключові слова: професійно-мовленнєва діяльність, розвиток, майбутній психолог, професійне мовлення.

**ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-РЕЧЕВОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ**

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена описанию результатов психолингвистического пилотажного эксперимента, посвященного изучению состояния развития профессионально-речевой деятельности будущих практических психологов – выпускников - бакалавров. В ней представлены данные опроса студентов, касающегося тех профессиональных речевых качеств, которыми должны владеть психологи; языковых способностей, речеличностных качеств, интересов и наклонностей в области речевого общения, которыми они хотели бы владеть; результаты тестирования, свидетельствующие об их представлениях и знаниях о речезыковой специфике деятельности психолога, а также данные психолингвистического анализа высказываний профиссионально-психологической направленности; установлены предпосылки успешного развития профессиональной речи будущих специалистов указанного профиля.

Ключевые слова: профессионально-речевая деятельность, развитие, будущий психолог, профессиональная речь.

**PRECONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF PROFFESIONAL
SPEECH ACTIVITY IN FUTURE PSYCHOLOGISTS**

ABSTRACT. The article updates the description of the pilot psycholinguistic experimert related to study of the development of professional speech activities in future practical psychologists – graduates - bachelors. It presents a survey of students on those qualities of speech that should have psychologists; speech abilities, personal qualities of speaking, interests and aptitudes in the field of speech communication, they would rather have; test results that showed their understanding of a psychologist's speech and language specific activities and features of psycholinguistic analysis of the utterances oriented on vocational and psychological area; preconditions for successful development of future specialists' professional speech of mentioned profile are set.

Key words: professional speech activity, development, future psychologist, professional speech.

Вступ

Становлення фахівця будь-якого профілю в системі суспільних відношень на кшталт «людина-людина», зокрема психолога, характеризується певними психологічними особливостями. Насамперед, серед усіх психологічних відмінностей професійного становлення фахівців спеціальності типу «людина-людина» вирізняється така особливість, як здатність суб'єкта професійної

діяльності до «доцільної комунікації», спроможність здійснювати «мовленнєвий вплив» і забезпечувати «зворотний зв'язок» (О. О. Леонтьєв). Постійне підвищення значимості професії психолога як такої, що має «перетворювальний характер» (О. М. Коқун) щодо інших особистостей, також якісно виділяє її в аспекті компетентності цього фахівця щодо мовленнєвого спілкування. Отже, психологи, окрім професійних знань, умінь і навичок, фахових здібностей та особистісних властивостей, мають володіти насамперед ще й професійним мовленням і мовою професії, що забезпечують гнучкість і зрозумілість їхньої мовленнєвої поведінки, мовленнєву творчість і креативність у нестандартних ситуаціях взаємодії з клієнтами, а також при обов'язковому врахуванні індивідуальності і неповторності кожного з них, умов спілкування, причин звернення до психолога тощо. Попри підвищення значущості мовленнєвої діяльності як структурного компонента професійної діяльності психолога, як і інших «мовленнєвогослових» професій, наявні істотні протиріччя між підвищеними вимогами до мовленнєвої активності психологів, фаховою відповідальністю за правильність їхнього мовленнєвого впливу й цілеспрямованості відносно власного професійного й особистісного розвитку, зумовленими сучасними соціальними змінами у суспільстві, та недостатньою комунікативною підготовкою й стихійним мовленнєвим розвитком цих фахівців. Слід зазначити, що питанням професійного становлення, розвитку та фахової діяльності психолога присвячено чимало досліджень, а от психолінгвістичні дослідження професійно-мовленнєвої діяльності цих фахівців практично не здійснювалися.

Отримані факти дають підстави для обрання в якості проблеми дослідження передумови успішного розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів, а як предмет дослідження – психолінгвістичний розвиток фахівців цієї спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вивчення психологічної і психолінгвістичної літератури з питань професійного становлення психолога дає підстави зазначити наявність численних різномірних досліджень, пов'язаних з різними аспектами цієї проблеми. Серед наукових праць слід зазначити розвідки психологічних умов ефективної професійної

адаптації психологів-початківців (Бондаренко, 2004); динаміки ціннісно-смыслової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів (Вілюжаніна, 2006); формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього психолога (Данілова, 2004); психології професійного розвитку (Зеєр, 2007); особливостей динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів (Кадікова, 2002); психології професіоналізму (Маркова, 1996); психологічних особливостей забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки (Мова, 2003); психодіагностики професійної придатності майбутнього психолога (Сургунд, 2004); формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти (Шевченко, 2006) та ін. У публікаціях останніх років піднімалися питання кризових явищ у професійному становленні студентів-психологів (Антонова, 2003), професійної підготовки психологів-практиків (Бондаренко, 2003), підстави й умови професійного становлення психологів (Буякас, 2005), психолого-акмеологічне забезпечення професійного становлення психотерапевта (Ворфоломєєва, 2007), психологічного супроводу професійного становлення майбутніх психологів (Крінчик, 2005), внутрішньої картини процесу професійного становлення психолога (Любимова, 2002), уведення у професію «психолог» (Міхеєв, 2005), професійної рефлексії психолога-практика (Пов'якель, 1998), особливостей професійної адаптації початківців-психологів (Родина, Придков, 2001), особливостей професіоналізації (Фокін, 2005) тощо.

В окремих дослідженнях з професійного становлення майбутніх психологів можна знайти фрагменти, що побіжно торкаються комунікативно-мовленнєвої сфери особистості, але й вони висвітлені в досить обмеженому обсязі і не стосуються психолінгвістичних аспектів цієї проблеми. Так, Н. А. Сургунд до професійно важливих якостей психолога серед багатьох інших відносить багатий лексичний запас, а до чинників, що визначають неефективність професійної діяльності – низьку комунікативність, низький рівень логічного мислення та ін. (Сургунд, 2004: 9-10).

Н. І. Пов'якель виділила важливі соціально-когнітивні і комунікативні вміння (слухати іншого, коректно представляти власну думку, установлювати соціальний контакт та ін.) (Пов'якель, 1998).

Н. Ф. Шевченко віднесла мовлення практичного психолога до головних інструментів його діяльності та форми репрезентації власної професійної свідомості. Щодо мовленнєвої компетентності, то її цей науковець вважає професійно важливою якістю. Будучи складовою професійної компетентності вона характеризується комплексом ЗУНів, що забезпечують можливість і сприймати, і розуміти, і створювати тексти, інформація яких виражена «специфічними засобами мови», і зберігати цю інформацію в пам'яті, й обробляти її в процесі мовленнєво-мисленнєвих операцій. Володіння мовленням дослідниця розглядає, як важливий регулятивний механізм взаємодії практичного психолога з клієнтом, а власне мовлення – як засіб психологічного впливу, дієздатність якого залежить від рівня розвитку лінгвістичної структури висловлювань, їх психологічної насиченості та вербальної креативності психолога. Трикомпонентну структуру професійної свідомості практичного психолога Н. Ф. Шевченко представляє в термінах, що номінують психолінгвістичні категорії, зокрема значення, смисл, чуттєва тканина, які відображають специфіку професії у просторі мовленнєвої взаємодії «клієнт-психолог» (Шевченко, 2006).

В. А. Толочек розрізняє підтипи в професіях типу «людина – людина» залежно від різних трудових функцій суб'єктів, виділяючи підгрупу професій на кшталт «людина – соціальна контактна група», що потребує постійної комунікації і мовленнєвого впливу. Зокрема це професія практичного психолога, вчителя, тренера тощо (Толочек, 2005). Ідеться також про те, що у професіях цього типу особливого значення набуває психологічна компетентність, яка передбачає налагодження ефективної взаємодії у суб'єкт-суб'єктних відношеннях. Підсистемою психологічної компетентності серед багатьох інших підсистем В. О. Толочек вважає і комунікативну (значення стратегій і методів ефективного спілкування), а психологічну компетентність трактує, як систему знань про людину – індивідуума, суб'єкта, особистості й індивідуальності, уключеної в міжособистісну взаємодію, яка забезпечує її ефективність (Толочек, 2005: 303-304).

Узагальнюючи запропоновані Є. С. Романовою професіограми різних професій, що відносяться до типу «людина – людина», О. М. Кокун серед багатьох спільних для цих професій рис виокремлює й здібності, зокрема

комунікативні (навички спілкування і взаємодії з людьми), вербальні (уміння говорити ясно, чітко, виразно) й ораторські, та якості, які перешкоджають ефективності професійної діяльності: невпевненість у мовленні, ригідність мислення (Коқун, 2012). Вищезазначені положення засвідчують, що дослідники становлення психолога як професіонала майже не торкаються психолінгвістичних аспектів його майбутньої діяльності і в той ж час справедливо відмічають мовленнєголосоу і мовленнєзнавчу специфіку роботи окремих професій і роботи психолога в тому числі. Зокрема Н. Ф. Шевченко зазначає наявність протиріччя між відсутністю навчальних дисциплін, що спрямовані на розвиток професійного мовлення майбутніх психологів, і необхідністю володіння ним як основним засобом психологічного впливу у професійній діяльності (Шевченко, 2006: 1).

Останнім часом з'явилися психолінгвістичні розвідки щодо формування професійного мовлення у студентів-психологів (Чміль, 2014) та комунікативно-мовленнєвих властивостей у стильовій організації особистості (Цьось, 2014).

Проаналізовані дослідження, присвячені підготовці і становленню майбутніх психологів, та отримані результати також дають підстави стверджувати, що психолінгвістичний компонент майже не представлений у системі підготовки майбутніх практичних психологів, а дослідники цього питання розвиток їхнього мовлення як знаряддя професійної діяльності замінюють поняттям «комунікація». При цьому комунікація розглядається не в її психолінгвістичному значенні, як смислова взаємодія в процесі говоріння й аудіювання, а як взаємодія взагалі, як спілкування, тоді як останнє – феномен значно ширший за значення ніж комунікація і містить у своїй структурі разом із перцепцією й інтеракцією ще й комунікацію. Щодо ораторських і вербальних вмій, то не зрозуміло зовсім, як вони можуть бути сформовані при відсутності навчальних дисциплін, спрямованих на реалізацію цих завдань.

Отже **мета статті** – представити передумови успішного розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів, які будуть здійснювати практичну діяльність у галузі психотерапії, психоконсультаування, психопрофілактики, психокорекції, що потребують умінь фахівця здійснювати мовленнєвий вплив і зворотний зв'язок.

Методи і методики емпіричного дослідження

Студентам-психологам випускних курсів (бакалаврам) були запропоновані спеціально розроблені тести на психолінгвістичну тематику з метою виявлення у них уявлень і знань про мовленнєву специфіку їхньої психологічної діяльності. Здійснювалося усне (індивідуальне) опитування, у процесі якого з'ясовували, які якості: а) забезпечують успішність виконання професійної діяльності; б) перешкоджають її ефективності? Друге запитання стосувалося того, які здібності, особистісні риси, інтереси та схильності студенти хотіли б мати як психологи? Пропонувалося виконати завдання на побудову коротких висловлювань (діалогів і монологів) професійної спрямованості: психотерапевтичний наратив, психоконсультативний дискурс, діалог під час психокорекційних заходів. Тематику завдань і вікову групу клієнтів та форми і методи роботи випускники обирали самостійно. У цьому пілотному експерименті нас цікавив власне мовленнєвий продукт, за результатами психолінгвістичного аналізу якого складалося первинне уявлення про стан сформованості професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів і встановлювалися передумови її успішного розвитку. Здійснювався контент-аналіз, семантичний і лінгвістичний аналіз висловлювань, записаних на диктофон. Експериментом було охоплено 30 випускників-бакалаврів, котрі навчалися за спеціальністю «Психологія».

За допомогою анкетування вивчалася суб'єктивна оцінка випускників щодо їхньої готовності здійснювати мовленнєвий вплив, сформованості в них мовленнєво-мовних умінь роботи з клієнтами.

Результати дослідження

У процесі опитування студентів з'ясувалося, що 86,7 % респондентів не назвали жодної з комунікативно-мовленнєвих якостей, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності. Решта з них – 13,3 % респондентів – називали комунікативні навички, але не змогли пояснити що це таке; підкреслювали значимість виразності мовлення. Здебільшого називали особистісні якості, як-от: особистісну відповідальність, повагу до людини, урівноваженість, вихованість, вимогливість, терпіння тощо.

Серед якостей, які перешкоджають ефективній діяльності психолога, 93,3 % респондентів не змогли назвати комунікативно-мовленнєві, обмежившись тільки такими якостями, як емоційна неврівноваженість, неорганізованість, інтелектуальна нерозвиненість, невпевненість у собі та ін.; лише 3,3 % респондентів хочуть мати гарну мову і вміти спілкуватися рідною й іноземною мовами.

Результати тестування виявилися зовсім несподіваними для цієї категорії респондентів, оскільки майбутні психологи виявили низький рівень уявлень і знань про професійно-мовленнєві особливості своєї професії, незважаючи на те що мовлення – це основне знаряддя їхнього фаху та діяльності; 53,3 % респондентів вважають мовлення психолога спілкуванням, 10 % – діяльністю, 23,3 % – комунікацією, 10 % – поведінкою і 1 % – процесом. Жодний із випускників не вважає його багатовимірним феноменом, що може розглядатися і виявлятися і як процес, і як діяльність, і як властивість, і як мовленнєве спілкування, і як мовленнєва комунікація, і як стан, і як поведінка – залежно від умов взаємодії.

Спілкування і комунікацію переважна більшість (83,3 %) випускників розглядають, як тотожні категорії, ієрархічно незалежні; і 16,7 % вважають їх взаємопов'язаними, але як саме, не знають. Вони на уявляють того, що комунікація як смислова взаємодія є сукупністю говоріння й аудіювання, складовою спілкування разом з перцепцією й інтеракцією.

96,6 % респондентів рахують, що мовлення психолога має бути спонтанним і цілісним; помилково об'єднують ознаки мовлення, які притаманні різним мовленнєвим процесам стихійному (спонтанне мовлення) і цілеспрямованому, тільки яке і може бути цілісним; 3,4 % випускників сказали, що воно має бути діяльним, контекстним.

100 % випускників не вважають професійне мовлення психолога мовленнєвим впливом, а вбачають у цьому лише мовленнєве спілкування (53,3 % мовленнєву комунікацію). Проте при цьому мовленнєву комунікацію розуміють лише, як передачу інформації (76,6 %) і говоріння (23,4 %), а мовленнєве спілкування – як мовленнєвий досвід (90 %) та інтеракцію (10 %). Отже, важливі для їхнього професійного становлення поняття залишилися поза фаховою свідомістю

випускників. Не усвідомлюючи ознак професійно-мовленнєвої діяльності психолога як сукупність, зокрема цілеспрямованості, довільності, усвідомленості, навмисності, рефлексивності та ін., майбутні психологи охарактеризували її за допомогою таких якостей: цілеспрямована (73,3 %), реактивна (13,3 %), довільна (4 %). Жодний з респондентів не назвав професійне мовлення знаряддям їхньої майбутньої праці, а цілковито віднесли його до засобу спілкування (100 %). Професійне мовлення і мову професії всі випускники віднесли до засобу спілкування, не вбачаючи в них зовсім різні феномени. 50 % підтвердили ці ж думки, коли назвали їх ще й синонімами. Необхідність оволодіння психологу предметно орієнтованим (60 %) та особистісно орієнтованим спілкуванням (10 %) залишилася незатребуваною, проігнороване також професійно недоцільне соціально орієнтоване спілкування, що вкрай необхідні для групової й індивідуальної роботи з клієнтами

93,3 % бакалаврів професійно-мовленнєву діяльність номінують текстом, 6,7 % – висловлюванням, зовсім обминаючи під час вибору відповіді в тесті незнайомі їм поняття «дискурс», «наратив», «система мовленнєвих дій і операцій».

Аналіз висловлювань майбутніх психологів, здійснений за матеріалами виконаних ними 3-х вищезазначених завдань засвідчив таке. 40 % респондентів взагалі не змогли вступити в діалог з клієнтом, професійно вести з ним бесіду. 50 % проаналізованих діалогів респондентів не мали логічної послідовності і зв'язності, не містили переконливих суджень, не були спроможними здійснювати корекційний і розвивальний вплив. 10 % діалогів за мовностилістичним оформленням і фаховим змістом лише наближалися до професійного рівня.

Аналіз монологічних висловлювань респондентів був значно нижчим. 76,6 % майбутніх психологів продемонстрували неусвідомленість професійно-мовленнєвих мотивів. Студенти мають певні самостійні професійно спрямовані задуми, але при цьому не уявляють образів передбачуваних результатів висловлювань, не пов'язують їх з мовленнєвим мотивом смислоформування. У випускників розвинені операції граматичного структурування мовлення і вибору слів за формою на рівні, достатньому для комунікації, але недостатньому для здійснення професійно-мовленнєвої діяльності. Сполучення

слів одноманітні, у них не використовуються різні афіксації, недостатньо професійно забарвленої лексики. Випускники зазнають труднощів у плавному автоматичному виборі лексем та їх форм, що не сприяє точному відтворенню професійних задумів. Бакалаврам, котрі взяли участь у тестуванні, важко розгортати смисловий зміст висловлювань та звіряти результати мовленнєвого акту з їх вихідними інтенціями (задумами), вони не рефлексують свого мовлення, проте досить часто спонтанно перебудовують невдалі програми висловлювань, перефразовують свій вислів, аби завершити речення, точніше висловити думку. Розгортаючи внутрішню програму висловлювання, майбутні психологи не слідкують за повнотою реалізації свого смислу, проте, «вислуховують себе» в процесі говоріння, тобто вносять, хоча не завжди конструктивно, корективи у внутрішню програму в результаті спонтанного контролю. У 23,4 % респондентів мотиви не пов'язані зі смислоформуванням, вони не усвідомлюють причин, що зумовлюють виникнення професійного дискурсу. Їхні задуми висловлювань професійно збіднені. Майбутні фахівці зазнають труднощів в оформленні речень, завершенні їх, роблять помилки в керуванні слів. Актуалізація потрібної лексеми ускладнена. Інертність внутрішнього програмування мовлення не сприяє творчому перефразовуванню себе у процесі висловлювання чи завершення думки. Бакалаври роблять мовленнєві паузи, не закінчивши деяких фраз, відчують труднощі у доборі слів та їх форм, не завжди знаходять доречні лексеми.

Висновки

Отримані в емпіричному дослідженні дані дозволяють зробити певні узагальнення. Зафіксований незадовільний стан розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів зумовлений недоліками існуючої системи підготовки психологів, яка залишається до цього часу не забезпеченою змістовно у психолінгвістичному відношенні. Психолінгвістика не викладається психологам майже в усіх університетах, а в тих небагатьох вишах, де цей курс читається, його обсяг не значний, обмежений лише основами психолінгвістики. При цьому отримані знання з цього предмета мають декларативний характер, а процедуральні знання, тобто знання про способи виконання професійно-мовленнєвих дій, їм не даються взагалі.

Абсолютно відсутні дидактичні заходи щодо формування професійно-мовленнєвих умінь і навичок. Прикладна психолінгвістика та інші психолінгвістичні дисципліни зовсім не пропонуються студентам.

Отже, передумовами успішного розвитку професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів є такі: а) обов'язкове уведення психолінгвістичних дисциплін у державні стандарти підготовки психологів; б) розробка навчальних програм цих дисциплін з урахуванням не лише теоретичної підготовки, а й практичної – професійно-мовленнєвої, яка забезпечить вільне і глибоко професійне спілкування з клієнтами, розвиток фахівців як мовних особистостей, носіїв елітарної мовленнєвої культури.

Література:

- Бондаренко, І. І.* (2004). Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / І. І. Бондаренко. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 19 с.
- Бондаренко, О. Ф.* (2003). Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практикантів / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – № 4. – С. 8-11.
- Буякас, Т. М.* (2005). Основания и условия профессионального становления студентов-психологов / Т. М. Буякас // весник Московск. ун-та. – сер. 14. Психология. – № 2. – С. 7-17.
- Вілюжаніна, Т. А.* (2006). Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. А. Вілюжаніна. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 22 с.
- Ворфоломєєва, О. В.* (2007). Психолого-акмеологічне забезпечення професійного становлення психотерапевта / О. В. Ворфоломєєва // Актуальні проблеми психології. – Т. V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ІВЦ Держкомстату України. – Вип. 7. – С. 39-44.
- Данилова, Т. М.* (2004). Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. М. Данилова. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 19 с.
- Зеєр, Є. Ф.* (2007). Психология профессионального развития : учеб. пособие / Є. Ф. Зеєр – 2-е изд. – М. : Издательский центр «Академия», 240 с.
- Кадикова, Т. А.* (2002). Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Т. А. Кадикова. – Одеський національний ун-т І. І. Мечникова. – О., 17 с.
- Коқун, О. М.* (2012). Психология профессионального становления современного специалиста : [монографія] / О. М. Коқун – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 200 с.

- Кринчик, Е. П. (2005). К проблеме психологического сопровождения профессионального становления студентов-психологов / Е. П. Кринчик // Вестник Московск. ун.-та. – Сер. 14. Психология. – № 2. – С. 45-56.
- Леонтьев, А. А. (2003). Основы психолінгвістики / Алексей Алексеевич Леонтьев. – [3-е изд.]. – М. : Смысл; СПб. : Лань, 287 с.
- Любимова, Г. Ю. (2001). «Внутренняя картина» процесса профессионального становления психолога / Г. Ю. Любимова // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – № 4. – С. 57-66.
- Маркова, А. К. (1996). Психология профессионализма / А. К. Маркова – М. : «Знание», 308 с.
- Михеев, В. А. (2005). От проблемы феноменологического подхода в психологии к задаче введения в профессию «психолог» / В. А. Михеев // Вестник Московск. ун.-та. – Сер. 14. Психология. – № 2. – С. 17-32.
- Мова, Л. В. (2003). Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л.В. Мова. – Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 20 с.
- Пов'якель, Н. І. (1998). Професійна рефлексія психолога-практика / Н. І. Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – № 6-7. – С. 3-6.
- Родина, О. Н., Прудков, П. Н. (2001). Особенности профессиональной адаптации начинающих психологов / О. Н. Родина., П. Н. Прудков // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – № 3. – С. 25-35.
- Сургунд, Н. А. (2004). Психодіагностика професійної придатності майбутнього практичного психолога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. А. Сургунд. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 22 с.
- Толочек, В. А. (2005). Современная психология труда : [учебн. Пособие] / В. А. Толочек. – СПб. : Питер, 479 с.
- Фокин, В. А. (2005). Об особенностях профессионализации студентов-психологов / В. А. Фокин // Вестник Московск. ун.-та. – Серия 14. Психология. – № 2. – С. 33-44.
- Цьось, Ю. А. (2015). Комунікативно-мовленнєві властивості у стильовій організації особистості / Ю. А. Цьось // Психолінгвістика: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2015. – Вип. 16. – С. 164-174.
- Чміль, Н. С. (2015). Теоретичні аспекти формування професійного мовлення у студентів / Н. С. Чміль // Психолінгвістика: [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2015. – Вип. 16. – С. 174-184.
- Шевченко, Н. Ф. (2006). Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Н. Ф. Шевченко. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 32 с.

References:

- Bondarenko, I. I. (2004). Psykholohichni umovy efektyvnoi profesiinnoi adaptatsii psykholohiv-pochatkivtsiv : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.01. Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy. K. [in Ukrainian].

- Bondarenko, O. F. (2003). Psykholohichni osoblyvosti suchasnoi studentskoi molodi ta problemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv-praktykantiv. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, 4, 8-11 [in Ukrainian].
- Buyakas, T. M. (2005). Osnovanyia y uslovyya professyonalnogo stanovlenyya studentov-psykholohov. *Vesnyk Moskovsk. un-ta. Ser. 14. Psykholohiia*, 2, 7-17 [in Russian].
- Viliuzhanina, T. A. (2006). Dynamika tsinnisno-smyslovoi sfery osobystosti v protsesi profesiinoho stanovlennia maibutnykh psykholohiv : avtoref. dys. ... kand. psykhol. Nauk : 19.00.07. Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy [in Ukrainian].
- Vorfolomieieva, O. V. (2007). (red.) S. D. Maksymenko. Psykholoho-akmeolohichne zabezpechennia profesiinoho stanovlennia psykhoterapevta. *Aktualni problemy psykholohii, V : Psykhofiziolohiia. Psykholohiia pratsi. Eksperymentalna psykholohiia*, 7, 39-44 [in Ukrainian].
- Danylova, T. M. (2004). Formuvannia humanistychnoi spriamovanosti osobystosti maibutnoho praktychnoho psykholoha: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07. – Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy [in Ukrainian].
- Zeer, Ie. F. (2007). Psykholohiia professyonalnogo rozvytyia. M. : Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», 240 s [in Russian].
- Kadykova, T. A. (2002). Osoblyvosti dynamiky tsinnisnykh orientatsii studentiv-psykholohiv : avtoref. dys. ... kand. psykhol. Nauk : 19.00.01. Odeskyi natsionalnyi un-t I. I. Mechnykova [in Ukrainian].
- Kokun, O. M. (2012). *Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia*. K. : DP «Inform.-analit. ahentstvo», 200 s [in Ukrainian].
- Krynchuk, E. P. (2005). K probleme psykholohycheskoho soprovozhdennia professyonalnoho stanovlenyya studentov-psykholohov. *Vestnyk Moskovsk. un.-ta. Ser. 14. Psykholohiia*, 2, 45-56 [in Russian].
- Leontev, A. A. (2003). *Osnovy psiholingvistiki*. Sankt-Peterburg: Lan [in Russian].
- Liubymova, H. Yu. (2001). «Vnutrenniaia kartyna» protsesa professyonalnoho stanovlenyya psykholoha. *Vestnyk MHU. Seryia 14. Psykholohiia*, 4, 57-66.
- Markova, A. K. (1996). *Psykholohiia professyonalizma*. Moscow : «Znanye» [in Russian].
- Mihev, V. A. (2005). Ot problemy fenomenologicheskogo podhoda v psihologii k zadache vvedeniya v professiyu «psiholog». *Vestnik Moskovsk. un.-ta. Ser. 14. Psihologiya*, 2, 17-32.
- Mova, L. V. (2003). Psihologichni osoblyvosti zabezpechennya osobistisnoyi samorealizatsiyi maybutnykh psihologiv u protsesi fahovoyi pidgotovki : avtoref. dis. ... kand. psihol. Nauk : 19.00.07. Natsionalnyi pedagogichnyi un-t im. M. P. Dragomanova [in Ukrainian].
- Pov'yakel, N. I. (1998). Profesiyna refleksIya psihologa-praktika. *Praktychna psihologIya ta sotsialna robota*, 6-7, 3-6.
- Rodina, O. N. & Prudkov, P. N. (2001). Osobennosti professionalnoy adaptatsii nachinayuschih psihologov. *Vestnik MGU. Seryia 14. Psihologiya*, 3, 25-35.
- Surgund, N. A. (2004). Psihodiagnostika profesiynoyi pridatnosti maybutnogo praktichnogo psihologa : avtoref. dis. ... kand. psihol. Nauk : 19.00.07. Institut pedagogiki i psihologiyi profesiynoyi osviti APN Ukrayini [in Ukrainian].
- Tolochek, V. A. (2005). *Sovremennaya psihologiya truda*. SPb. : Piter, 479 s. [in Russian].
- Fokin, V. A. (2005). Ob osobennostyah professionalizatsii studentov-psihologov. *Vestnik Moskovsk. un.-ta. Seryia 14. Psihologiya*, 2, 33-44 [in Russian].

- Tsos, Yu. A. (2014). Komunikativno-movlennevi vlastivosti u stiloviy organIzatsiyi osobistosti. *Psiholingvistika*, 16, 164-174. [in Ukrainian].
- Chmil, N. S. (2014). Teoretychni aspekty formuvannya profesijnogo movlennya u studentiv. *Psiholingvistika*, 16, 174-184. [in Ukrainian].
- Shevchenko, N. F. (2006). Formuvannya profesiyanoi-svidomosti praktichnih psihologiv u sistemui vischoyi osviti: avtoref. dis. ... d-ra psihol. nauk. Institut psihologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrayini [in Ukrainian].
-

Поштова адреса установи:

Донбаський державний педагогічний університет
вул. Генерала Батюка, 19
м. Слов'янськ,
84100

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015

